

Вариант на обучение за устойчиво развитие и околна среда чрез примери на проблемно-ситуационни методи

Мария Гюлеметова*

*Нов български университет, Департамент „Природни науки“,
бул. „Монтевидео“ № 21, 1618 София, България*

**хоноруван преподавател*

gulemetova@abv.bg

Option of training for sustainable development and environment through examples of problem – situation methods

Mariya Gyulemetova*

*New Bulgarian University, Department of Natural Sciences,
21 Montevideo St., 1618 Sofia, Bulgaria*

**part-time lecturer*

gulemetova@abv.bg

Резюме: В условията на бързо променящата се социална и природна среда висшето образование е призвано да изпълнява много сложна и многопосочна по характер роля в процеса на устойчиво развитие. Целта на статията е да сподели вариант на обучение за устойчиво развитие и околна среда чрез примери за проблемно-ситуационни методи.

Ключови думи: обучение, устойчиво развитие, околна среда

Abstract: In a rapidly changing social and natural environment, higher education is called upon to play a very complex and multi-faceted role in the process of sustainable development. The purpose of the article is to share a training option for sustainable development and the environment through examples of problem – situation methods.

Keywords: training, sustainable development, environment

Въведение

Днес, повече от всякога, от една страна, чрез реформата в образователната система, се цели модерна и динамично развита система, която да се превърне в основен фактор за икономически растеж и устойчиво развитие, а от друга – усилията на политиката за сигурност в отношенията „човек – природа“ се насочват към създаване на работеща система за овладяване и преодоляване на различни по произход бедствия и заплахи чрез активното съдействие на образованието.

1. Обучението като педагогически процес

Спецификата на учебния процес във висшите училища се състои в трите му взаимно свързани компонента:

- основни допускания относно учащи и процеса на учене;
- 12 „очевидни особености“ на обучението във висшите училища;
- образователната рамка като андрогогически процес.

Теоретичните интерпретации на понятието обучение продължават и в наши дни. Авторитетни чужди и наши педагози насочват вниманието главно към т. нар. „личностноориентирано обучение“ и неговите детерминанти, т.е. „обучение като отражение на хуманната същност на педагогическите явления, изграждане на субект – субектни отношения, като участниците са в роля на партньори“. Общопризнато е твърдението, че обучението е сложен обект на изследване, защото възприемано непосредствено, то е тоталност, в смисъл на цялостност и нито един модел не може да го обясни изцяло. Според М. Андреев „обучението е обект на изследване на много науки, но като че ли най-трудно се разграничават предмета на дидактиката и психологията поради мнението, че обектът им „съвпада“ [Андреев, 1996].

В „Приключението учебен процес“ В. Гюрова и колектив очертават на съвременния етап от развитие на висшето образование новите роли на преподавателите и изискванията към тях така:

- от основен източник на знания – в само един от източниците;
- от водещи в обучението – в мениджъри на учебния процес и подпомагачи обучението на студентите;
- от „информиращи“ – в мотивиращи и провокиращи активността на студентите в обучението, в т.ч. чрез използване на вариативни учебни методи, техники и др.;
- от преподаващи – в съветници и консултанти по професионалните проблеми;
- от загрижени за личното си представяне – в загрижени за пълноценно учене на студентите;
- от кабинетни учени – в „граждани на съвременното информационно общество“, „граждани на света“ [Гюрова et al., 2006].

2. Методи на обучение

Съвременно интерпретираните дидактически методи на работа в учебния процес са разнообразни и ефективни. Най-общо се определя от основните учебно-възпитателни цели, възрастови особености на обучаваните, равнище на общообразователна култура и от характера на изучаваната дисциплина, а правилното им използване допринася за повишаване ефективността на учебно-познавателната дейност и за непрекъснатото актуализиране на практико-приложните компоненти на учебната дисциплина.

Методите на обучение са едни от най-съществените компоненти на *технологията на обучение* с изключително сложна структура. Чрез тях се реализират основни стратегически направления на процеса на обучение, постигат се неговите цели и задачи. Според редица учени в областта на педагогиката и дидактиката „от избраните и използвани методи на преподаване и учене зависи дали с интерес обучаваните ще овладеят учебния материал, ще отговорят на възникналите предизвикателства като на вълнуващи интелектуални перспективи в дейността си, или ще гледат на нея като на нещо което не оставя трайни следи в съзнанието им, не е съпроводено с творчество и духовно обогатяване“.

По същество дидактическите проблемно-ситуационни методи са учебни методи, които служат, от една страна, за запознаване на обучаваните със знания за съдържанието на проблемните ситуации като практически задачи в учебния процес, а от друга – изучават начините за тяхното решаване. Подходящи са за затвърдяване на знанията, развиват умения за анализ, съдействат за ефективна интеракция между участниците в занятието и поддържат нивото на съвременните изисквания за качество на комуникацията. Според М. Нанкова ситуационните методи като дидактически методи за изразяване на интерактивните отношения в учебния процес имат три важни функции – познавателна, образователна и възпитателна.

Познавателната функция включва:

- формиране на нови понятия и представи чрез задълбочаване сложността на теоретическите знания;
- развитие на обхвата и удовлетворяване на по-широки познавателни интереси и потребности.

Образователната функция включва:

- формиране на необходими за практическата дейност умения и навици;
- развитие и усъвършенстване на способностите към ефективна реализация в практическата дейност.

Възпитателната функция цели:

- издигане равнището на самовъзпитанието, спомагащо за правилна ценностна ориентация;
- развитие на самостоятелно творческо осмисляне на учебния материал и стремеж към самообразование;

- активизиране на процеса на самостоятелно мислене и творческо участие при разработване на проблемни задачи [Нанкова, 2011].

3. Дидактико-технологична реализация на обучение за устойчиво развитие и околна среда

Дидактико-технологическата реализация на обучение за устойчиво развитие и околна среда включва:

- цели и съдържателни аспекти на обучение;
- характеристика на технология на обучение чрез примери на проблемно-ситуационни методи;
- диагностика на процеса и резултатите.

Според В. Шивачева „проблемът за целите е с основополагащо значение за всеки вид обучение, защото те определят учебното съдържание, формите, методите и останалите компоненти на учебния процес и са взаимосвързани с резултатите“ [Шивачева, 2011].

Целите на обучението по даден предмет/дисциплина са свързани с образователно- възпитателните цели, заложен в Закон за висше образование и се конкретизират в учебна документация – учебни планове, учебни програми, учебници, учебни помагала. Прилагането на обучение чрез използване на проблемно-ситуационни методи се извършва след предварително проучване сред студенти с цел: установяване на мнение и отношение към висше образование и реализация на пазара на труда след дипломиране; проектиране на учебни планове за изучаване на екологична сигурност във висше училище; знание за екологична сигурност и устойчиво развитие, както и изясняване и уточняване на методика и условия за ефективно провеждане на основния експеримент. Предварителното проучване обхваща 100 студенти както следва: НБУ – департамент „Природни науки“; УНИБИТ – катедра „Национална сигурност“ и студенти от Висше училище по агробизнес и развитие на регионите – катедри „Стопанско развитие“ и „Туризъм“), като с респондентите е постигнато предварително съгласие за доброволен принцип на участие. За основен инструментариум се използва анкета с въпроси, тип „меню“, с предложени опции за избор и ограничено количество отворени въпроси, накратко представени така:

Блок А – общо за мнение по отношение на висше образование – един въпрос със затворен отговор.

Блок Б – общо за оценка на организация на учебен процес – пет въпроса в т.ч. за дисциплина „Устойчиво развитие и околна среда“: три със затворен отговор и два с отворен.

Блок В – общо за оценка и мнение относно потребности и интереси.

Относно въпроси за знания за екологична сигурност и устойчиво развитие и околна среда само за 20% от респондентите активността е частично реална, а за по-голямата част тя не се случва.

Фиг. 1. Включване на студенти в преоткриване и конструиране на знания за екологична сигурност, устойчиво развитие и околна среда

Парадигмални основания има и в насочеността към обучение за устойчиво развитие и околна среда като средство за формиране на такива личностни качества у младите хора, които да им позволят в бъдеще сами да вземат решения за подобряване на условията за живот, за разширяване и осмисляне на разбирането за природната и обществена среда не само като природни и антропогенни дадености, а свят, в който конфликтите в екологичната, икономическата и социалната среда водят до липса на сигурност, което изисква знания за решение на проблемите.

Целта на курса по дисциплината „Устойчиво развитие и околна среда“, заложена в учебна програма, е формиране на култура за устойчиво развитие и околна среда, като част от културата на студенти със специалност „Екология“ в департамент „Природни науки“ на НБУ, а основните задачи за обучение се свързват с усвояване на специализирани знания за същност и параметри на устойчиво развитие, принципи, показатели и индикатори за устойчиво развитие, мащаби на проявления, опасности и заплахи за околна среда, както и формиране на интелектуални и комуникативни умения и навици и модели на поведение за справяне с конкретната практика като бъдещи професионалисти.

4. Приложни аспекти на обучение за устойчиво развитие и околна среда на примери на проблемно-ситуационни методи

Почти всички учени, работещи в областта на теорията на казус – писането и преподаването, са единодушни в твърдението, че казусът е „случка с послание или история, която служи да образова“. Най-често *казусът* се оп-

ределя като „ситуационен, евристично-моделиращ метод“, който е универсален и се използва на всички равнища на обучението. Според Л. Георгиев казусът е „включването на всички обучаеми в изучаване на проблем, описан в някакъв първоначален източник, но не кодирано за разлика от учебниците и учебните помагала, които съдържат готови понятия и анализи, а са резултат от дискутирането и внимателното слушане“, т.е. вид „активно“ упражнение [Георгиев, 2011]. Същността на занятието с решаването на казус се състои в активизирането на мисловния процес на обучаваните на базата на самостоятелното, творческо разшифроване на проблема и формулирането на конкретни и ефективни решения.

Като се отчитат специфичните особености на образованието като социална система и на специалността „Екология“ е необходимо *изработването на дидактически текст на казуса да е подчинено на няколко условия*: да е научно издържан, съобразно основните учебни цели; да отразява не общи проблеми, а конкретни случаи, автентични за професионалната практика; съдържателните данни да се актуализират непрекъснато; да стимулира интерактивното комуникиране; в съдържанието на казуса не бива да се включват излишно много данни; в решаването на казусната задача трябва точно да се определи стратегията на задаваните въпроси, защото от вида на въпросите зависи в най-голяма степен хода на обсъждането на решението на казуса [Гюлеметова, 2018].

Инцидентът като иновативен метод по своята същност е интерактивен метод на проблемна ситуация и се свързва с неочаквана промяна, критична ситуация, необходимост от бърза реакция на кризисна обстановка. В практиката инцидентите и причините за тях са твърде различни и е много трудно да се формулират общовалидни правила за преодоляването им. Управленската практика изисква сериозна подготовка за адекватна и компетентна отговорност при преодоляване на инцидентно възникнали проблеми в ежедневната работа на специалисти по екология и околна среда. Използването на този метод изисква по-интензивна активизация на мисловния процес, по-висока степен на самостоятелно мислене, познаване на основните понятия от други дисциплини, защото при неговото използване са налице взаимодействия и сериозно равнище на познания от практиката.

Чрез конкретни и актуални примери от действителността за инциденти с различен произход преподавателят активира студентите в учебния процес, така че да се превърне в приключенски [Гюлеметова, 2018].

Заклучение

Новото демократично и „гражданско общество“, към което се стремим, може да бъде изградено от свободомислещи, знаещи, можещи, способни на инициатива и риск хора. За тази промяна са необходими конкурентоспособни специалисти, подготвени със знания и компетенции за различни видове житейски ситуации.

Прилагането на интерактивните проблемно-ситуационни методи на обучение имат важно значение за качествена промяна на образователната среда във висшето училище, защото се постига почти пълно сливане на познавателна, образователна и възпитателна функция. Ситуационните методи са не само подходящ „механизъм“, но стимулират практическия опит и дават възможност за „оттрениране“ на бъдещите професионални предизвикателства на реалността и по този начин за ефективност на учебния процес.

Приносителите от изследването могат да се обобщят така:

- доказва необходимостта от съвременен и адекватен въвеждане на проблемно-ситуационни методи в отговор на повика на европейски, световни и национални институции за качество на образование във висшето училище;
- учебният процес се превръща в приключение, в което преподавателите са мениджъри, а студентите участват активно в пълноценно учене;
- извършва се качествена промяна на образователната среда.

Благодарности

Изразявам благодарност на студентите от Нов български университет – департамент „Природни науки“ – трети семестър в бакалавърска програма „Екология и опазване на околната среда“ и магистърска програма „Екологични експертизи и контрол“; студенти от УНИБИТ – специалност „Национална сигурност и културно-историческо наследство“, трети курс, бакалавърска степен и студенти от Висше училище по агробизнес и регионите – филиал Пазарджик, специалности „Стопанско развитие“ и „Туризм“, които оказаха съдействие за извършване на изследването.

ЛИТЕРАТУРА

- Андреев, М. Процесът на обучението, Дидактика, С., 1996. с. 37-38.
- Георгиев Л. Преподаване чрез казуси, НБУ, 2011.
- Гюлеметова М. Модели на обучение за екологична сигурност чрез примери на проблемно-ситуационни методи, НБУ, С., 2018.
- Гюрова, В., Г. Дерменджиева, В. Божилова, С. Върбанова, Приключението учебен процес. Ръководство за университетски преподаватели, Агенция Европрес, С., 2006.
- Нанкова, М. Интерактивността в учебния процес, „За буквите – О писменех“, С., 2011, с. 31.
- Шивачева В. Личностноориентирано обучение в училище. ЕКС-ПРЕС, Габрово, 2011.